

ההבדל בין בובה לשחקן

באחד הקטעים הראשונים שיצר, שרה בובת כפפה רומנסת קורעת לב, לפי כל הכללים שאוברץ'צוב למד בשיעור משתק לפי שיטת סטניסלבסקי. (שיטת משחק ריאלייסטי נפוצה עד היום. על מנת להציג אמינות רגשית, נדרש השחקן להזכיר ברגע דומה לרגע שהוא משחק ולהיות אותו מחדש), כאשר אוברץ'צוב ניסה לשיר בILI הבובה, זה יצא מאד רציני, יותר מדי רציני, לטעמו. נדמה היה לו שהוא גולש לרוגשות מזויפת. אבל כשהבובה ביצעה את הרומנסה, באותה רצינות, התוצאה הייתה מצחיקה וקצת נוגעת לב. הסיבה לכך, הבין אוברץ'צוב, היא היכולת של הבובה (ובעצמם ההכרה) לשמור על אותה הבעה. הבעה הקבועה הזאת נראהתה כמו ריכוז עמוק, "זהו אותו ריכוז", אומר אוברץ'צוב, "שהופך התלול לכל כך מצחיק, כשהוא מגלגל עיפרון לאורך השולחן ברצינות תהומית...".

אוברץ'צוב שם לב שלב הבובה הנמצאת בסיטואציה דרמטית יש נוף מיוחד, שונה משל שחקן. הוא גילה את היחוד של הבובה כבובה, לא רק כחקוי אדם או כתחליף לשחקן. "בובה אינה צריכה להיות יותר מאשר בובה", אמר. כדי להימנע מ"ריאליזם" (חיקוי מדויק של המציאות) נמנע מפיסול מפורט של פנים. כדור עץ חלק שימוש לו בראש של בובה. הוא הרכיב אותו על אצבעו ויצר מעין בובת כפפה, מינימלית, השופת. אוברץ'צוב היה הראשון שה提יחם לכפיות של הבובה: כחומר דומם וכדיםות בימתיות חייה.

מינימליזם – אמות הרמזים

בקטע אחר שר אוברץ'צוב שיר ערש לבובת תינוק. הבובה, מעין חביבה קטנה קרוכה בחיתול, הייתה עצם זרועו הכוופה של המפעיל. הבד שכיסה אותה חסר מדי פעמי טפח מן הזורע עצמה שנראה כמו טפח מעורו החשוף של התינוק, מה שיצר רושם מצחיק ונוגע לב. הבובה הפשטה זאת כמעט ל眨眼. רק לרוגעים קטנטנים במהלך. השיר הייתה לה תגובה קטנה של בכி, צחוק, מציצה תינוקית.

אָוֶרְצֹב לֹא נוֹקֵק לִיּוֹתְרַמְקַצְתַבְדַכְמַה תְנוּעָות זְרוּעַ
מְדוּיקָות, כִּדִי לְהֻבֵּר לְצַוְופִים אֶת הַמִּידָע הַנְּחֹזֶן וְלַרְגֵשׁ
אָוֹתָם עַד דְמֻעוֹת. לֹא רַק הַתִּינּוֹק מְרֻגְשָׁסָאָן, אֲלֹא גַם הַקְּסָם
שְׁבוֹ הַמְעַט מְחֹזֵק אֶת הַמְרֻובָה, הַקְּהָל מְקַבֵּל רְמֻזִים וּמְשֻׁלִים
אֶת הַחֵסֶר בְּדִמְיוֹנוֹ, הוּא נְפַתֵּח לְמוֹפָע וּנוֹתֵן לוֹ מְשֻׁהוּ מְשֻׁלָּן.

צַוְופִים לֹא צַפְוִים

בְּקֶטֶע שְׁלִישִׁי של אָוֶרְצֹב הַופִיעָה בּוּבָה שֶׁל שְׁתִיִּין. הַבּוּבָה
שְׁרָה שִׁיר שִׁיכְוָרִים צְוָעָנִי: "מְלָא אֶת כּוֹסִי, הֵיא רִיקָה מֵיַן"
תוֹךְ כָּדִי הַתְּעִסְקָות בְּבָקְבָוק וְדוֹקָה בְּגָדָל טְבָעִי. הֵיא רְתַרְתָה
אֶת הַמְשָׁקָה, מַזְגָה אָוֹתוֹ בְּרִיכֹז גְּדוּלָה, לְגָמָה וְחוֹרָה וּמַזְגָה
כוֹס אַחֲרָכוֹ עד שְׁנָמָאָס לָהּ וְהֵיא עֲבָרָה לְשָׂתוֹת מְהַבְּקָבָוק:
(וְהֵיא שְׁתָה בְּאַמְתָה: הַמְשָׁקָה גָּעָלָם בְּתוֹךְ פִיה. לֹאָן גַּעַלְמָה
הַוּדְקָה? אוֹ שְׁמָא הַמִּים? תְּשׁוֹבָה בְּתַחַנָּה הַבָּאָה – "הַמְפַעֵיל
הַקּוֹסָם"), לְבָבָתְהַשִּׁתִיִּין הִיה סְרוֹג עַם פָה מְוֹפָעֵל וְכֵף
יַד אָנוּשִׁית: אָוֶרְצֹב "הַשְּׁאֵיל" לָהּ אֶת כֶּף יָדוֹ. הַצִּירָוָה
שְׁלַבּוּבָה מְלָאָכוֹתִית וְכֵף יַד אָמִיתִית נְרָאָה לְנוּ הַיּוֹם כְּמַעַט
מִוּבָן מַאֲלִיוֹ, אַבְלָה בְּתַקְוָפָתוֹ של אָוֶרְצֹב הִיה זה חִידּוֹש
מְהַפְּכָנִי. כּוֹחַ שֶׁל הַקֶּטֶע הִיה טָמוֹן בְּצִירָוָה הַמְפַטִּיעָה שֶׁל
הַגְּדָלִים וְהַחּוּמָרִים. הַמְבָלִיטָוּז וְזה עַל דַּרְךְ הַנִּגְוֹדָה:
הַזְּוִי הַאָנוּשִׁית וְהַבָּקָבָוק הִיוּ עֲנַקִּים
בְּיַחַס לְרַאשׁ הַסְּרוֹג שֶׁל הַבּוּבָה.
הַחִיבור בֵּין הַזְּוִי הַחַיה שֶׁל הַמְפַעֵיל
לְרַאשׁ הַמְעוֹצֵב שֶׁל הַבּוּבָה, יֶצֶר
אַנְטוֹמִיה חֲדָשָׁה – חִלְקָה אָנוּשִׁית
וְחִילָקָה בּוּבָתִית, וּבִיחָד עַם הַחְפָצִים
הַיּוֹמְיּוֹמִים הַתְּקִבָּל לוֹ עַולְמַ קְצַת
הַזְּוִי וְחוּשָׁנִי.

הַחִידּוֹשׁ הַקָּטָן שֶׁל אָוֶרְצֹב קִיבַּל
עַצְמָאוֹת בְּמִשְׁךְ הַשָּׁנִים וְהַתְּפַתָּח
בְּכִיוֹנוֹנִים מִפְתִּיעִים שְׁעַלְיָהָם נְרַחֵב
בְּהַמְשָׁךְ, בְּתַחַנָּת "הַמְפַעֵיל מְגַלָּה
אֶת עַצְמוֹ".

זָמְנִים מְוֹדְרָנוּיִם בְּאמָנוֹת

קוֹבְּצִים – זָרָם אָמְנוֹנוֹתִי מִהַפְּכָנִי
שְׁנוֹלֵד בְּרָאשִׁית הַמְאָה הָעֶשֶׂרִים.
בָּמֶקְומָם לְצִירָה דָמוֹיָה וְחַפְצִים
שְׁלָמִים, הַאמְנִים "שְׁבָרוּ" אָוֹתָם
כְּבִיכּוֹל, וְהָרָאוּ אָוֹתָם מִכְמָה
סִיוּונִים בְּבַת אַחַת. בְּקֹבְּצִים נְוָלַד
גַם הַקְּזָלָאָד הָרָאָשָׁוּן.

קוֹלָאָז' – הַדְּבָקָת חֻמְרִים וְחַפְצִים
שְׁוּנִים לְיִצְחָרָת אָמְנוֹת דוֹ-מְמִדיָת.
אַסְטְּבָלָז' – שִׁילּוּב שֶׁל כָּמָה חַפְצִים
לְיִצְחָרָת אָמְנוֹת תָּלָת-מְמִדיָת.

קשה לתאר יוצרים שונים זה מזה יותר משלמר ואוברזצוב, אבל גם אוברזצוב חייב משה לטכנולוגיות החדשות; תיאטרון הבובות אינו יכול להתרחות בצלום ובקולנוע בכל הנוגע להעתקה המציאות. זה דרבן את אוברזצוב (וاثר שאר הבובנאים המודרניים) לחשוף דרך הבעה יותר מעניינות ומרוכזות, ייחודיות לתיאטרון הבובות.

איב ז'ולי

חפצים וחומרים

משנות הארבעים ועד שנות השבעים יצר האמן הצרפתי איב ז'ולי, קטעים קברטיים, שהפכו לקלאסיקה במשך הזמן, והניחו את היסודות למה שאנו קוראים היום "תיאטרון חפצים" ו"תיאטרון חומרים". (עוד נרחב על כך בהמשך, בשתיים מן התהנות הבאות). איב ז'ולי לא חיקת את המציאות, אלא שיחק בה. באחת מהציגותיו יצר עולם שלם ממטריות: נערות בחצאיות, שוטרים שחורי-מידים, או מרכבה ששתי מטריות פתוחות הופכות לגלגליה. בהציגה אחרת הפכו כפות ידיו לכוכביים, דגמים, שושנות מים, ויצורים אחרים של עולם תת-ימיים קסום. בהמשך הן הפכו דוחוקא לדמיות אנושיות: שתי כפות ידים לבושים בכפפות גילמו שני אוהבים על החוף. אחרי כמה חיבוקים התחלו האוהבים "להתפשט". הם הסירו שכבות של כפפות עד שהגיעו לכפות הידים החשופות, ה"עירומות" ...

בהתגעה טרגדיה של ניר, השתמש איב ז'ולי בובות קרטון. הוא הציג סיפור של אהבה, תשואה וקנאה. במהלך הדrama תקף ה"רשע" את הגיבור במספריים, גור ושרף אותו באש אמיתי. גיבור ההצגה היה באותו זמן – דמות וחוץ, אדם וחתיכת ניר.

כז, התברר שאפשר לעשות קסם מכלום, תיאטרון בובות מסמרוטים. אמנות לא צריכה להיות יקרה ומסובכת. אמנות היא החופש האמתי של האדם לדמיין, לחקור וליצור.

איב ז'ולי חולל מהפה בעולם תיאטרון הבובות. רבים מן הבובנאים העכשוויים יוצרים בהשתראתו גם אם הם לא תמיד מודעים לכך...).

יוסף: בובה מסמרטוטיים? היא בטח מכוערת.

רוני: למה? מה בענייך בובה יפה?

יוסף:umm... בובה עם שיער ארוך וננצנים...
(מדמיין דמות כמו רבבי יפהפייה בלונדינית...)

רוני: כזאת, למשל? (מוחzieה מהתיק בובה של מכשפה עם אף מעוקל, שיער אפור דليل וארוך וגלימה שחורה עם צווארן ננצנים.)

יוסף: (נבהל, מפנה את הראש) לא!!! זאת בובה מכוערת.

רוני: למה? יש לה שיער ארוך וננצנים,
בדיווק כמו שרצית.

יוסף: זאת מכשפה מכוערת.

רוני: זאת בובה יפה של מכשפה מכוערת.

יוסף: אין דבר כזה!... ותחוירי אותה מהר לתיק,
לייתר בטחון!

40

זמנים מודרניים באמנות

פוף-ארט – בשנות החמישים נולד בארצות הברית הפופ-ארט, זרם אמנותי שבמרכזו עמד היצירות ה/cgi רגילים של התעשייה האמריקאית, מדגלים ועד שימורי מרק והמבורג ...

אמנות מושגית – אמנות המבוססת על פעולות וreuונות, שנולדה בשנות הששים, חלק מן המרד נגד החומרנות של העולם בכלל והעולם האמנותי בפרט.

המבקרם בתקופתם של ז'ולי ואוברץוב חששו לגורלו של "תיאטרון הבובות היישן והטוב". ז'ולי ואוברץוב, טענו, הם גאנונים שכולים לבטא עולם ומלואו בכפות ידיים השופות. אבל מה עם כל הבובנאים הרגילים, איך יעבירו חוויה, משמעות, באמצעות כל-כך דלים? למרבבה המזול, הבובנאים לא נבהלו. הם מיהרו לעبور בדלותות שאוברץוב וז'ולי פתחו, אף המשיכו ופתחו דלתות חדשות משליהם.

חלון – חלום

הנק בורוינקל הוא פסל הולנדי שיסיד את תיאטרון פראנטג' בשנות השבעים. ההצעה שעמם הופיע במשך יותר מעשורים שנה, התרחשה בתוך חלון קלאסי של בובות כפפה, אלא שהיא שקרה בתוך החלון היה פחות צפוי. בתמונות פיזיות, לעיתים קודרות ומפתיעות, אבשארדיות וסוריאליסטיות, הופיעו בובות מסוגים שונים, שהביאו לידי ביטוי את עולמו הפנימי של האדם. באחד הקטעים, המריונטה (בובת גמד המזכירה דמות פולצ'ינלה קלאסית), מגלה את החוטים של עצמה. היא מושכת בחוטים וידו של המפעיל מתגלחה. הובבה מושכת למטה, והיד מושכת למעלה. מתפתחה מעין מאבק שבמהלכו היא נופלת ושובכת ללא נוע על הרצפה. אין המפעיל "בודק" את החוט. אין תגובה. הוא מניח עליה את המנגנון דמיו הצלב כאלו היה מטה. זהו רגע דרמתי, כאב. אך הנה, לפטע פתאום, הובבה מתורמתת, מתעוררת, ונשענת על צלב העץ כמו על קב, נועצת מבט מתрисים במפעיל ומדדה החוצה מן הבמה! נראה שיש לה, לבובה, חיים משלها, מעבר לחוטים ולמפעיל...

האומנם? איך? היכיזד?... הקהל הצופה בהצעה אינו יודע את נפשו, אבל אנחנו יכולים לגלות לכם שהפלאה זהה קורה בדרך פשוטה: בנוסך לחוטים יש לבובה גם מוט הפעלה תחתון, וכך אשר היא "מטה", מפעיל נוסף, הנמצא

אלברכט רוזר יחסי מפעיל-בובה

אלברכט רוזר הגרמני הפעיל בובות חוטים משוכללות במימוננות מדיה. אבל בניגוד למפעלי מריוונטו מסורתיים הוא לא הסתיר את עצמו בזמן ההופעה, וגם הבובות עצמן הכירו בנווכחותו והתייחסו אליו. אם הסתבר למשל אחד החוטים בזמן ההופעה, הייתה הבובה טופחת על רגלו של המפעיל ורומזות לו שישיחרר את החוט. ה"בעיה" הפקה לחלק מהছגה, הבובה נהייה יותר אנוושית, הסיפור שלא הפק לחלק מן הছגה: היחסים שלא עם המפעיל, כמו יחסם בין ילד להורה או בין יורץ ליצירתו.

מודעות חדשה נולדה: הבובה קמה לחיים למרות שאנו רואים בדיק איך מפעילים אותה. גם האשלה וגם שבירתה באות לידי ביטוי.

אלברכט רוזר פעל החל משנות החמישים והופיע בעצמו בהופעות יחיד עד שנות התשעים. הוא נגן להופיע על במה השופה, כאשר כל אביזרי התיאטרון גלוים לעיני הצופים. הבובות היו תלויות מאחור חסודות חיים, אבל מרגע שהחלו לנוע התענינו בכל מה שקרה סביבן. גוסטב הלייצן היה "כוכב" ההצגה. בריקוד הראישון שלו על הבמה מעוד גוסטב והשתתף על גחונו ומיד תרומות בעוזרת זרועותיו וקד לצופים. לפניו ש丑וב הציג אל מתחת לשמלתת של אחת הנשים בקהל... וזה היה אלתור שאותו פיתה רוזר בהמשך: גוסטב היה נכנס לבמה נבודך, מסתתר מאחוריו המכנסיים של המפעיל שלו. לאט לאט היה מתאושש, צועד קדימה, מתבונן בקהל ומתחיל להופיע, לרקוד, לנגן בפסנתר, להתנדנד על... רגלו של המפעיל.

כמו אוברזוב עבר גם רוזר במשך הזמן, להציגות רבות משתתפים. השפעתו על בובנאי תקופתו עדין ניכרת, גם בוכות בית הספר שיסד בשטוטגרט, שם לימד במשך שנים רבות מאוד.

ארס פואטיקה

ארס פואטיקה הוא מונח שנולד בספרות והתפשט לאמנויות אחרות. במקור התייחס לשירה על שירה, שירה העוסקת בתהילך כתיבתה. (מכירים את השיר של יהונתן גפן "איך שיר נולד?") – זהו שיר ארס פואטיק...). אבל מאז אנחנו משתמשים בו כדי לתאר כל אמנויות העוסקות בעצמה. הצייר הסורייליסטי רג'ה מג'רייט צייר פעמי מקטרת עם כתובית: "זו אינה מקטרת". כМОבן שלו, זה בסך הכל ציור של מקטרת! הכתובית מדגישה את הפער בין הציור לבין המיציאות המיוצגת בו.

רבות מיצירות האמנויות של זמננו הן יצירות ארס פואטיות. וזה גם אחד הדגשיהם של תיאטרון הבובות החדש: כשהMRIונטה של רוז' מתייחסת אל החוטים שלה, היא מפנה את תשומת לבנו לעובדה שהיא לא רק דמות, אלא גם בובת תיאטרון.

בתחתית הבמה, מפעיל אותה בעזרת המוט. הנה כך נוצר לו הרהור קтен ללא מילויים, על היחסים בין יוצר ליוצרה...

זמינים מודרניים באמנות

סורייליזם – תנואה שהתפתחה בספרות בשנות העשרים ומשם התפשטה לאמנויות, לתיאטרון ולקולנוע. הסורייליסטים זללו במציאות ובhogyon. הם העדיפו את התה-מודע, את ההזיה ואת הסמלים המופיעים בחולם מכדור לאמת וליצירה.

תיאטרון האבסורד – מונח שהוטבע על ידי מבקיר התיאטרון מרטין אסלין ב-1961. שם כולל למחזות המנסים לבטא (בטכניקות מגוונות ולא שגרתיות) את האבסורד, את חוסר ההיגיון והמשמעות במצבו של האדם המודרני. בין המחזאים הבולטים של האבסורד: יוג'ין יונסקו, סמואן בקט והרולד פינטר.